

ارزیابی عوامل موثر در توسعه صنعت گردشگری با رویکرد اکوتوریسم پایدار مطالعه موردی: ناحیه سرآسیاب-کرمان

محسن ایلاقی حسینی^۱، نیما جهان بین^۲

^۱ کارشناسی ارشد برنامه ریزی شهری دانشگاه آزاد اسلامی، واحد کرمان، ایران
^۲ دانش آموخته ی دوره ی دکترای شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

چکیده

گردشگری، صنعتی است که توسعه آن نیازمند شناخت و آگاهی کافی از مسائل و عوامل موثر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در هر منطقه است. تنوع ابعاد و پیچیدگی های این صنعت متناسب با مناطق جغرافیایی، زمینه های ویژه ای برای برنامه ریزی و مدیریت گردشگری ایجاد کرده است. در این پژوهش ناحیه سرآسیاب در شهر کرمان به عنوان محدوده مورد مطالعه با وجود جاذبه های متعدد گردشگری، نزدیکی به ده بالا و همچنین همجوار بودن با کوهها و تپه های تاریخی، می تواند با مدیریت و برنامه ریزی صحیح به قطب مهمی در سطح منطقه تبدیل و به عنوان یکی از محورهای مهم گردشگری استان مطرح شود. در این راستا هدف از انجام این پژوهش، تحلیل و ارزیابی عوامل موثر در توسعه صنعت گردشگری ناحیه سرآسیاب با رویکرد اکوتوریسم پایدار و ارائه راهکارهایی به منظور توسعه این صنعت در شهر کرمان می باشد. پژوهش حاضر به لحاظ هدف کاربردی و بر اساس روش، توصیفی - تحلیلی می باشد. جمع آوری داده ها از طریق بررسی های اسنادی، کتابخانه ای و مطالعات میدانی انجام و به شناخت توان ها، قابلیت ها، محدودیت ها و نارسایی های گردشگری در ناحیه سرآسیاب پرداخته و در تجزیه و تحلیل داده ها از مدل سوات SWOT استفاده شده است. نتایج نشان دهنده ی آن است که؛ ناحیه سرآسیاب کرمان به رغم برخوردار بودن از ظرفیت های بالای گردشگری در بخش طبیعی، با کمبود امکانات زیربنایی و رفاهی، ضعف تبلیغات، تعدد تصمیم گیران و مسائل مدیریتی، مواجه است، از سویی، وجود زمینه های اشتغال زایی، درآمدزایی ارزی و سرمایه گذاری محلی، قابلیت های توسعه گردشگری این ناحیه هستند. شایان ذکر است؛ اصلاح قوانین مدیریتی، تقویت تبلیغات، ایجاد و تقویت کیفیت فضاها و مراکز مرتبط با بخش گردشگری، تعامل بیشتر مسئولان و سازمان های ذیربط با مردم از راهکارهای مهم توسعه گردشگری با رویکرد اکوتوریسم پایدار در ناحیه سرآسیاب است.

واژه های کلیدی: توسعه گردشگری، اکوتوریسم پایدار، ناحیه سرآسیاب، کرمان، تکنیک سوات (SWOT).

۱- مقدمه

گردشگری شهری به عنوان یکی از اشکال رایج گردشگری امروزی در دنیا، از نظر موضوع شناسی، با دو مقوله گردشگری از یک طرف و شهر از طرف دیگر، ارتباط پیدا می کند. از این رو برای آشنایی با مفاهیم آن لازم است که هم شهر و هم گردشگری، از ابعاد مختلف مورد بررسی و شناسایی مفهومی قرار گیرند. شهرها از قدیمی ترین نشانه های تمدنی بشریت هستند، در حالی که گردشگری در شکل امروزی خود، نسبتاً جدید و به تعبیری از پیامدهای تمدن صنعتی هستند. کشف شهرها و راز و رمزهای نهفته در آن توسط گردشگران، عمدتاً از سال های بعد از جنگ جهانی دوم انجام گرفت. هنگامی که شهرها به عنوان یکی از مقصدهای اصلی گردشگران تعریف شدند، این ضرورت بوجود آمد که اطلاعات توصیفی از شهرها، دیگر جوابگوی نیازهای انسان عصر صنعتی نیست و باید دانش شهرشناسی و موضوع شناسی شهری، به حوزه هایی فراتر از آگاهی های سطحی از آن ها، برای مقاصد برنامه ریزی تعمیم داده شوند (رهنمایی، ۱۳۹۰: ۱۲۹).

این واقعیت که شهرها به دلایل اجتماعی، فرهنگی، کالبدی، تاریخی، جغرافیایی و اقتصادی یکی از اصلی ترین جاذبه های گردشگری امروزی هستند، ما را بر این می دارد که در شیوه و روش شناسی خود، بازنگری کنیم. از طرف دیگر، بررسی تاریخ تحولات گردشگری به عنوان یک پدیده انبوه هم، گویای آن است که گردشگری یک جریان و پدیده شهری است. این ارتباط دو سویه میان گردشگری و شهر، تا کنون در منابع شهرشناسی و ادبیات گردشگری، در زبان فارسی، اعم از تالیف یا ترجمه ها، از دید اندیشمندان مرتبط با هر دو رشته پنهان مانده بود (رهنمایی، ۱۳۹۰: ۱۲۹). در نتیجه بدون شناخت ماهیت شهر نمیتوان به توسعه گردشگری شهری پرداخت. این توسعه با ارتقای ابعاد کمی و کیفی با حداکثر بازده یکی از مهمترین فعالیت های عمده مدیریت اجرایی شهرها در عصر حاضر می باشد. وجود جاذبه های متنوع در شهرها چون اماکن تاریخی، فضاهای سبز و پارک ها، مراکز فرهنگی، امکانات ورزشی، تسهیلات مهمان نوازی، مراکز خرید و بازارها جزء پارامترهای مهم شکل گیری گردشگری شهری می باشد. تأکید بر توسعه فعالیتهای عمران گردشگری شهری، نوسازی بافت های فرسوده، بازسازی فضاهای تفریحی- تفرجی در این حوزه با ارائه تسهیلات مناسب کمک شایانی به توسعه گردشگری شهری می کند. انجام این پژوهش به دلایل زیر ضروری به نظر می رسد:

<ul style="list-style-type: none"> - وجود سطوح خالی و آماده ساخت جهت ارتقای گردشگری. - فقدان زیرساخت های مناسب جهت توسعه گردشگری. - دارا بودن پتانسیل بالای برخورداری از حرکت پیاده. - قرارگیری ناحیه سرآسیاب در کنار ده بالا شهر کرمان. 	کالبدی - عملکردی
<ul style="list-style-type: none"> - وجود عناصر شاخص دارای هویت و با ارزش درون بافت. - بی اطلاعی مردم از اهمیت و ارزش توریستی جاذبه های طبیعی درون ناحیه. - وجود پیامدهای منفی اجتماعی و اقتصادی ناشی از عبوری بودن برخی از معابر اصلی. 	اجتماعی - فرهنگی
<ul style="list-style-type: none"> - وجود فضاهای تفرجگاهی اعم از طبیعی و انسان ساخت درون ناحیه. - همجواری ناحیه با کوه ها و تپه های تاریخی. 	طبیعی - محیطی

مهمترین هدف این پژوهش، تبیین عناصر کالبدی و غیر کالبدی مستلزم تغییر در ناحیه سرآسیاب جهت تبلور اصول گردشگری می باشد.

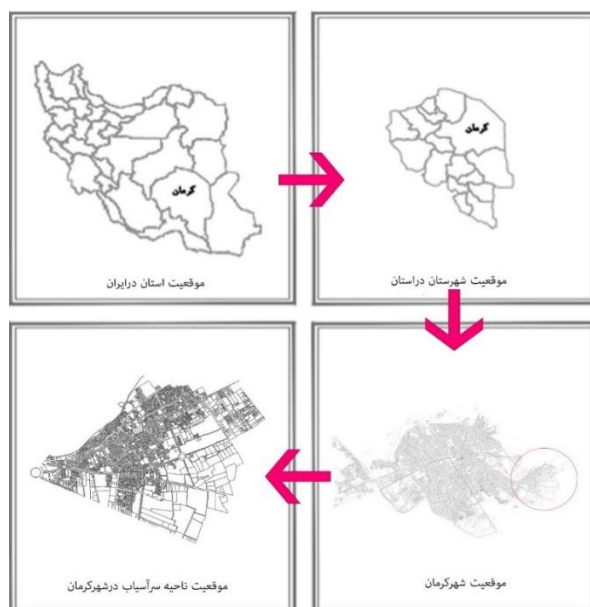
در رابطه با این موضوع، پژوهش‌های خوبی انجام گرفته، که می‌توان به مطالعه‌ای که به وسیله علی موحد و صدیقه دولت‌شاه با عنوان بررسی ظرفیت‌های گردشگری جهت توسعه گردشگری شهری خرم آباد انجام شده، اشاره نمود. در پژوهش مورد نظر، با توجه به مشکلاتی که مدیران و کارشناسان و گردشگران مطرح کرده اند اگر سرمایه‌گذاری‌های دولتی و خصوصی در قالب طرح‌های صورت گرفته و در دست انجام مانند: نورپردازی قلعه فلک الافلاک، احداث اماکن اقامتی و پذیرایی، بازسازی و مرمت بناهای مهم تاریخی، ایجاد زیرساخت‌ها نظیر جاده‌ها - مراکز تفریحی و رفاهی به درستی انجام گیرد و این سرمایه‌گذاری‌ها تشویق شود؛ شهر خرم آباد ظرفیت‌های لازم را برای تبدیل شدن به قطب گردشگری در سطح کشور خواهد داشت (علی موحد و صدیقه دولت‌شاه، ۱۳۹۰). در مطالعه دیگری، پویان شهبابیان، مقاله‌ای با عنوان، بررسی نقش و اثرات گردشگری شهری در توسعه پایدار شهر؛ با تاکید بر ادراک ساکنان انجام داده، که نتایج نشان می‌دهد بر پایه وجود ارتباط دوطرفه توسعه پایدار و گردشگری پایدار، برای آن که گردشگری بتواند به توسعه پایدار شهر کمک کند، باید اثرات آن در شهر شناسایی شده و مورد توجه خاص قرار گرفته شود. با این پیش فرض کلی این مقاله بر آن است تا ضمن بررسی اثرات مثبت و منفی ناشی از توسعه گردشگری شهری، نحوه ادراک ساکنان از اثرات مختلف توسعه گردشگری بر ابعاد توسعه پایدار شهری را به تفصیل مورد بررسی قرار دهد. این مهم از این رو است که نحوه ادراک ساکنان از تاثیرات گردشگری و میزان رضایتمندی آنها از وجوه مختلف آن، یکی از شاخصه‌های مهم تحقق توسعه پایدار شهری است. در حالی که در اکثر موارد در سنجش میزان اثر گردشگری در توسعه شهر این موضوع مورد توجه قرار نمی‌گیرد (پویان شهبابیان، ۱۳۹۰).

صغری قاسمی نیز، پژوهشی با عنوان شناخت اثرات اکوتوریسم در پایداری اقتصادی نواحی روستایی نمونه موردی بخش مرکزی شهرستان نوشهر ارائه کرده است. در این پژوهش، بخش مرکزی شهرستان نوشهر به عنوان یکی از مکان‌های جاذب جمعیت و گردشگری نشان داد که گردشگری در اقتصاد منطقه مورد مطالعه اثر گذاشته است. همچنین میزان اثرگذاری اکوتوریسم بر ابعاد اقتصادی در بین دهستان‌های این ناحیه از طریق آزمون یومن ویتنی تفاوت معناداری را نشان داده است (صغری قاسمی، ۱۳۹۰). همچنین در پژوهشی دیگر، انگلیکا و همکارانش مقاله‌ای با عنوان رابطه بین محیط و اکوتوریسم در منطقه‌ای از کشور کاستاریکا انجام دادند که نتایج نشان می‌دهد، با توجه به تمرکز حضور گردشگران در فصول مختلف و عدم رعایت ظرفیت حضور گردشگر در منطقه، پوشش گیاهی منطقه به ویژه درختان بومی آسیب دیده‌اند، ضمن آنکه در داخل روستاهای این منطقه با توجه به عدم وجود برنامه‌ریزی مناسب امکان جمع‌آوری و دفن زباله نیز محقق نشده است و زباله‌ها در محیط طبیعی به ویژه نواحی درختکاری با توجه به تمرکز حضور گردشگران رها شده‌اند (انگلیکا و همکاران، ۲۰۱۰). هدف از این مقاله، شناخت توان‌ها، قابلیت‌ها، محدودیت‌ها و نارسایی‌های گردشگری در ناحیه سرآسیاب و در نتیجه ارائه راهکارهای پیشنهادی برای ارتقاء کیفیت محیط به منظور ایجاد اکوتوریسم پایدار در این ناحیه می‌باشد. این ناحیه با توجه به پیشینه کهن و وجود جاذبه‌های فراوان گردشگری، در صورت فراهم بودن تسهیلات، خدمات و تاسیسات زیر بنایی و وجود مدیریت متمرکز و کارآمد در زمینه ی تصمیم‌گیری‌های عمده و سیاست‌گذاری‌های بلند مدت در بحث توریسم می‌تواند به قطب گردشگری در سطح منطقه تبدیل شوند.

۲- محدوده و قلمرو پژوهش

شهر کرمان در جنوب شرقی ایران در استان کرمان واقع شده است، ناحیه مورد مطالعه که در شرق این شهر واقع شده است دارای ۴ محله به نام‌های سرقپان، بالا محله، پایین محله و حیدری می‌باشد، قدمت سکونت این ناحیه با مساحت ۶۸۴۹۲۵۸/۴ مترمربع و جمعیت ۲۵۱۳۵ نفر، به قدمت سکونت روستایی آن که به روستای سرآسیاب شهرت داشته است، برمی‌گردد. این روستا به علت عبور آب قنات‌ها و وجود باغات فراوان و هوای پاکیزه، روستایی بیلاقی به حساب می‌آمده و کشت صیفی‌جات در آن در حدی بوده است که ظاهراً کل نیاز شهر را مرتفع می‌ساخته ولی از زمانی که آب قنات پمپاژ و به زمین‌ها و باغات اطراف پادگان برده شد و فاضلاب پادگان به محیط دشت وارد شد و خاک آنرا آلوده کرد، باغات خشک شده و ساخت و

سازهای بدون ضابطه جای آنها را گرفت. بتدریج که با توسعه شهر به سوی شرق، کالبد روستا به شهر پیوست، تصمیم مدیریت شهری کرمان، بر الحاق آن به محدوده قانونی شهر قرار گرفت این محدوده از طرف بیرم آباد به بدنه شهر اتصال یافته است، رشد شتابان این تحول اعتبار از روستا به شهر، مانع فراهم آمدن زیرساختهای اقتصادی، اجتماعی و کالبدی لازم برای انطباق سیما و بافت کالبدی و شیوه زندگی روستایی آن با بافت شهری شده است. مطالعه کاربری ها نشان میدهد که این حوزه یک بافت مسکونی است که در آن فعالیت ها و خدمات پشتیبان مانند تجاری درغالب خرده فروشی ها، فضاهای آموزشی، فرهنگی، مذهبی و بهداشتی- درمانی می باشد. اما با وجود سابقه روستایی آن هیچگونه فضای سبز عمومی در ناحیه مشاهده نمی شود. صرف نظر از فضاهای بایر، مخروبه، باغ ها و گورستان، بیشترین سرانه کاربری های غیرمسکونی متعلق به فضاهای آموزشی (۲.۹۷ مترمربع) و پس از آن فضاهای درمانی (۱.۹۴ مترمربع) و فضای مذهبی- فرهنگی (۱.۲۲ مترمربع) می باشد. کمترین سرانه ها نیز متعلق به کاربری های انتظامی، پارکینگ و انبار است و پس از آنها بهداشتی (۰.۰۳ مترمربع) و تاسیسات و تجهیزات شهری (۰.۰۶ مترمربع) و فضای سبز عمومی (۰.۱ مترمربع) در رتبه های بعدی قرار دارند.

شکل (۱): موقعیت ناحیه سراسیاب شهر کرمان در تقسیمات سیاسی کشوری
ترسیم: پژوهشگران، ۱۳۹۵

۳- مبانی نظری پژوهش

- مفهوم توریسم (گردشگری)^۱: پدیده گردشگری ریشه در حرکت و جابجایی دارد. می توان گفت که تاریخ صنعت گردشگری شاید به قدمت فعالیت های نوع بشر است و فقط اشکال و اهداف آن بوده است. گردشگری، پدیده ای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است که در صورت برنامه ریزی صحیح، می تواند منجر به افزایش تولید، عدالت اجتماعی، ارتقاء سطح زندگی، رفاه عمومی و اشتغال بیشتر عوامل تولید از جمله کار، سرمایه و زمین گردد (لسان، ۱۳۸۶). توسعه زیربنایی گردشگری، سهم بسزایی در تغییرات شکل و کارکرد نواحی شهری دارد (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۹۰). بنابراین، می توان از گردشگری به عنوان ابزاری برای ارتقاء کالبدی، کارکردی، اقتصادی و اجتماعی یک ناحیه شهری استفاده نمود. در مکان هایی که توجه کافی به دعوت مردم برای استفاده از فضاهای عمومی شده است، در واقع، زندگی شهر رو به فزونی نهاده است. این امر، تاثیر آشکار این حقیقت است که ساکنان شهر، حتی در جامعه مدرن، به قدم زدن در شهر و جستن جاذبه های فضای عمومی و سرزنده بسیار علاقه مند هستند (گل، ۱۳۸۶).

- **تاریخچه اکوتوریسم:** پیرامون واژه اکوتوریسم و سابقه کاربرد آن اظهار نظرهای متفاوتی صورت گرفته است. برخی صاحب‌نظران سابقه کاربرد چنین واژه‌ای را در اواخر دهه ۱۹۸۰ ذکر کرده‌اند. اما در تمام متون مرتبط سبالوس^۲ به عنوان نخستین کسی آمده است که این واژه را به کار برده است. برابر تعریف او، بوم گردشگری مسافرتی است که به منظور مطالعه، تحسین، ستایش و کسب لذت از سیمای طبیعی و مشاهده گیاهان و جانوران و آشنایی با ویژگی‌های فرهنگی جوامع محلی در گذشته و حال صورت می‌گیرد (Ceballos-Lascuráin, ۱۹۹۳).

برخی سابقه اکوتوریسم را به زمانی دورتر و به هتزر^۲ نسبت می‌دهند. و معتقدند که او این واژه را در دهه ۱۹۶۰ برای تشریح روابط متقابل گردشگری، محیط زیست و ویژگی‌های فرهنگی، استفاده کرده‌است. به اعتقاد هتزر، مفهوم بوم گردشگری در واکنش به رویه‌های نامناسب و منفی توسعه و نادیده گرفتن ملاحظات زیست محیطی، شکل گرفته است. و سابقه آن به اواخر دهه ۶۰، یعنی زمانی که کارشناسان نسبت به برداشت بی‌رویه از منابع نگران بودند، باز می‌گردد. هتزر در سال ۱۹۶۵ چهار معیار برای توصیف اکوتوریسم ارائه کرد (گرچی و همکاران، ۱۳۹۱)

۱. حداقل تاثیر منفی بر محیط زیست؛

۲. حداقل تاثیر منفی بر فرهنگ و حداکثر مسئولیت‌پذیری نسبت به فرهنگ جامعه میزبان؛

۳. حداکثر رضایت تفریحی برای مشارکت جهانگردان؛

۴. حداکثر رضایت تفریحی برای مشارکت جهانگردان.

- **اکوتوریسم:** اکوتوریسم به معنی سفر و لذت‌بردن از جلوه‌ها و مناطق شگفت‌انگیز از جهت زندگی طبیعی و فرهنگ آدمی بدون آنکه هریک از این دو سبب آسیب رساندن به دیگری شوند. اکوتوریسم عبارتست از مسافرت مسئولانه و هدفمند در طبیعت، به نحوی که از محیط، حفاظت شده و به رفاه مردم بومی خدش‌های وارد نیابد (زاهدی، ۱۳۸۵) طبیعت‌گردی، اکوتوریسم یا گردشگری در طبیعت، از انواع توریسم مسئولانه است که هدف اصلی آن حفاظت از محیط زیست است. این الگوی فضایی، در برگزیده گونه‌های متفاوتی از گردشگری شامل گردشگری زیست محیطی، گردشگری دریایی، گردشگری ورزشی، گردشگری صید و شکار، گردشگری و جمع‌آوری گیاهان و حیوانات و نظیر اینهاست (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۹۰) بنا به تعریف مجمع بین‌المللی اکوتوریسم، اکوتوریسم سفری است مسئولانه به مناطق طبیعی که حافظ محیط‌زیست بوده و موجب بهبود کیفیت زندگی مردم محلی می‌شود. در تعریفی دیگر کنوانسیون تنوع زیستی، اکوتوریسم را نوعی توریسم متکی بر حفاظت و مراقبت تنوع زیستی و اکوسیستم‌های موجود در عرصه‌ها و با لحاظ نیازهای توسعه‌ای عرصه‌ها تلقی کرده که مشارکت جوامع محلی و ایجاد درآمد قابل اتکا برای جوامع محلی از نتایج آن است.

- **ویژگی‌های اکوتوریسم:** ویژگی‌های توسعه اکوتوریسم به قرار زیرند:

• مشارکت در حفاظت از تنوع زیستی

• کمک به رفاه اجتماعی جوامع بومی

• مسئولیت‌پذیری گردشگران

• اداره شدن توسط موسسات و شرکت‌های کوچک و گروه‌های کوچک

• کمترین نیاز به استفاده از انرژی‌های تجدیدناپذیر

• تاکید بر مالکیت بومی و ایجاد فرصت‌های شغلی خصوصا برای جوامع روستایی (گرچی و همکاران، ۱۳۹۱).

- **اکوتوریسم پایدار:** اکوتوریسم پایدار، توریسمی است که از نظر اکولوژیکی پایدار باشد، یعنی به نیازهای فعلی اکوتوریست‌ها پاسخ دهد و به حفظ و بسط فرصت‌های اکوتوریستی برای آینده پردازد و به جای صدمه زدن به اکولوژی در جهت پایداری آن تلاش ورزد (زاهدی، ۱۳۸۲).

۴- روش شناسی پژوهش

تحقیق حاضر، به لحاظ هدف کاربردی است و از نظر روش توصیفی-تحلیلی می باشد که یافته های آن می تواند در خصوص رفع مسائل و مشکلات این ناحیه و همچنین توسعه و امکان سنجی فعالیت های گردشگری موثر باشد. در زمینه اطلاعات مرتبط با مبانی نظری از روش کتابخانه ای با استفاده از اسناد مکتوب و در دسترس (شامل کتب، مقالات، پایان نامه های موجود و اطلاعات و آمارهای اخذ شده از سازمان های اجرایی) فهرستی از امکانات، خدمات و وضعیت کلی گردشگری در ناحیه مورد مطالعه تهیه و سپس در مراحل بعدی تحقیق، جهت تجزیه تحلیل اطلاعات و ارائه راهبردهای چهارگانه (SO, WO, ST, WT) و راهکارهای اجرایی از روش تحلیلی سوات SWOT استفاده شده است.

۵- یافته های پژوهش

۵-۱- بررسی و تحلیل عوامل داخلی موثر بر توسعه گردشگری ناحیه

جدول (۱): عوامل داخلی توسعه گردشگری ناحیه سرآسیاب

محیط درونی	
نقاط ضعف	نقاط قوت
W1. تغییر کاربری زمین های کشاورزی ناحیه به کاربری مسکونی.	S1. برخورداری از اقلیم مناسب بلاخص درفصول تابستان و بهار.
W2. تمایل کم مردم ناحیه به سرمایه گذاری دربخش گردشگری.	S2. برخورداری ازچشم اندازهای زیبا و منحصر به فرد.
W3. تبلیغات کم و نامناسب درزمینه پتانسیل ها و امکانات موجود گردشگری ناحیه درسطح استان.	S3. برخورداری از اماکن مذهبی و تاریخی درناحیه.
W4. ضعف حمایت های دولتی ازسرمایه گذاران بخش خصوصی	S4. وجود محصولات متنوع کشاورزی.
W5. کمبود تاسیسات اقامتی مناسب درسطح محدوده.	S5. برخورداری ازجاذبه های طبیعی از جمله رودخانه و عوامل محیط طبیعی.
W6. ضعف زیرساخت های محیطی مناسب درناحیه.	S6. قرارگیری درمجاورت کوه ها و تپه های تاریخی.
W7. توزیع نامتعادل فضایی کاربری ها.	S7. وجود زمین های خالی فراوان.
W8. وجود اغتشاشات بصری فراوان درمعايير اصلی محدوده.	S8. وجود عناصرتاریخی فراوان درحوزه پیرامون ناحیه ازجمله تخت درگاه قلی بیگ و گنبد جلیله.
W9. عدم وجود همخوانی و هماهنگی در مصالح جداره.	S9. وجود درختان کهنسال از جمله بید و سرو.
W10. وجود خانه های کاه گلی و معابر تنگ و خاکی، بودن در فضای روستایی را به بیننده القا می کند.	S10. آب و هوای خنک تر و دلپذیرتر نسبت به دیگرنواحی شهر کرمان.
W11. پایین بودن سطح درآمدی اغلب ساکنین که امکان شرکت درطرح های مشارکتی راکاهش میدهد.	S11. وجود قیمت ارزان زمین درناحیه مورد مطالعه نسبت به دیگر نقاط شهر کرمان.
W12. داشتن سابقه سکونت روستایی و نداشتن حس شهروندی.	S12. وجود خانه های قدیمی(دارای حیاط مرکزی)درون ناحیه.
W13. تسلط فرهنگ روستایی در بافت که منجر به بی توجهی ساکنین نسبت به ارتقا شاخص های اجتماعی نظیر سواد آموزی، رعایت موازین بهداشتی شده است.	S13. وجود تعداد زیادی خانه باغ مسکونی درناحیه.
W14. عدم آگاهی از نحوه مشارکت پذیری.	S14. وجود خط آسمان تقریبا یکتواخت درسطح ناحیه.
W15. بیکاری در بین جوانان که منجر به بروز و پیدایش برخی کجروی های اجتماعی میگردد.	S15. وجود فضاهای باز محلی فراوان درسطح محدوده.
	S16. بودن امکاناتی مثل تالار و رستوران دراین ناحیه.
	S17. عدم وجود ترافیک سنگین درسطح ناحیه.

<p>W16. پایین بودن سطح امکانات و تجهیزات خدماتی- تفریحی و ورزشی.</p> <p>W17. وجود افراد بزهکار، معتاد و قاچاقچی و کاهش امنیت در محدوده.</p> <p>W18. عدم استفاده از توان های ناحیه در ایجاد اشتغال.</p>	<p>S18. وجود محصوریت و ایجاد حس مکان در برخی فضاها.</p> <p>S19. قرارگیری محدوده در کنار ده بالا شهر کرمان.</p> <p>S20. وجود آب روان در سطح ناحیه مورد مطالعه.</p> <p>S21. پتانسیل فراوان منطقه به منظور سرمایه گذاری در صنعت گردشگری.</p> <p>S22. طبیعت بکر و توان های طبیعی و اکوتوریستی بالا.</p> <p>S23. وجود دید و منظر مناسب درختان باعث ایجاد لبه قوی.</p>
--	--

ماخذ: پژوهشگران، ۱۳۹۵

۵-۲- بررسی و تحلیل عوامل خارجی موثر بر توسعه گردشگری ناحیه

جدول (۲): عوامل خارجی توسعه گردشگری ناحیه سرآسیاب

محیط بیرونی	
نقاط تهدید	نقاط فرصت
T1. کمبود اعتبارات جهت توسعه خدمات گردشگری در ناحیه.	O1. امکان جذب سرمایه گذار در سطح ناحیه.
T2. کندی در ارائه مجوز و تسهیلات از سوی دولت جهت گسترش گردشگری.	O2. امکان جذب گردشگر داخلی و خارجی.
T3. مهاجرپرست بودن ناحیه.	O3. همجواری ناحیه با کوهها و مراکز تاریخی شهر.
T4. درصد بالای بیکاری در ناحیه نسبت به دیگر نقاط شهر.	O4. اشتغال زایی و ایجاد درآمد ارزی برای شهر.
T5. کافی نبودن امکانات بهداشتی- درمانی تخصصی در ناحیه.	O5. امکان فعالیت تشکل های غیر دولتی در زمینه گردشگری.
T6. عدم توانایی پاسخگویی ناحیه برای جذب سرمایه.	O6. افزایش توجه مسئولان به صنعت گردشگری بعنوان یکی از زمینه های اشتغال جوانان.
T7. رسیدگی نکردن ارگان های مربوطه در حفظ و نگهداری بناها.	O7. قرارگیری ناحیه در مسیر ورودی شهر.
T8. پایین بودن سطح فرهنگ و سواد اکثر ساکنین.	O8. استفاده از پتانسیل های دروازه ای و جذابیت های بصری جهت افزایش خوانایی مسیرها.
T9. احساس ناامنی متقابل ساکنین و گردشگرانی که تمایل به بازدید محدوده در شب را دارند.	O9. امکان استفاده از زمینهای بلا استفاده بمنظور توسعه گردشگری.
T10. امکان از میان رفتن دید به چشم اندازهای طبیعی در اکثر ساخت و سازهای بدون ضابطه.	O10. وجود خاک مناسب برای استفاده در مرمت.
T11. امکان ریزش جداره های با استحکام پایین در معابر کم عرض.	O11. تعداد خانه های قدیمی بزرگ در جهت استفاده به صورت رستوران.
T12. رها شدن خرابه ها و متروکه ها در سطح بافت.	O12. امکان ایجاد و تعریف ورودی در خور ناحیه با توجه به زمین های خالی ابتدای محدوده.
T13. گسترش فضاهای خدماتی بی کیفیت از لحاظ خدمات عمومی.	O13. بهره گیری از ارزش میراثی و تاریخی باغ سالار کلانتر به نفع توسعه فضایی- کالبدی در حوزه.
T14. زوال جاذبه های اکوتوریستی و ژئوتوریستی در اثر بی توجهی به منابع.	O14. بهره گیری از فضای سبز خصوصی و باغات موجود به نفع فضای سبز عمومی.

<p>T15. فرسوده و متروکه شدن برخی از کاربری های اصلی فراغتی.</p> <p>T16. سیاست های نامناسب در مورد تخصیص کاربری ها و نحوه استفاده از اراضی.</p> <p>T17. نبود امنیت سرمایه گذاری (بازگشت سرمایه).</p> <p>T18. احتمال عدم مشارکت به دلیل عدم توازن مالی.</p>	<p>O15. بهره گیری از اهمیت کالبدی و خاطره ای مسجد جامع برای تقویت هویت کالبدی ناحیه.</p> <p>O16. بهره گیری از ظرفیت زمین های بایر به نفع توسعه فضای باز همگانی.</p> <p>O17. گسترش ژئوتوریسم و اکوتوریسم سرمایه گذاری در زمینه های گوناگون.</p>
---	--

ماخذ: پژوهشگران، ۱۳۹۵

۵-۳- تدوین راهبردهای توسعه گردشگری ناحیه

راهبردهای رقابتی / تهاجمی (SO): در این راهبردها تمرکز بر نقاط درونی و فرصت های بیرونی استوار است که عبارتند از:

- توجه به بناها و مکان های تاریخی به عنوان هویت محدوده.
 - افزایش سرانه خدمات تفریحی و رفاهی.
 - گسترش استفاده از جاذبه های طبیعی و توان های اکوتوریستی ناحیه از جمله آب های روان، کوهها و ...
 - ایجاد زمینه های اشتغال با توجه به توسعه برنامه های گردشگری.
 - گسترش امکانات درمانی- بهداشتی برای خدمات رسانی به توریست.
 - تاکید بر بهره برداری از منابع و جاذبه های موجود و بلااستفاده توریستی ناحیه.
- راهبردهای تنوع (ST):** در تنوع بخشی بر نقاط درونی و تهدیدهای بیرونی تمرکز شده که شامل موارد ذیل است:
- تنوع بخشی به فعالیت های تجاری- عملکردی.
 - گسترش فن آوری های دوستدار محیط.
 - افزایش توان توسعه درونی ناحیه مورد مطالعه.
 - تقویت زمینه های فرهنگی، اجتماعی مناسب برای اصلاح و احیاء ناحیه.
 - تنوع بخشی و افزایش برنامه های تبلیغاتی.
 - حداکثر استفاده اقتصادی از ورود اکوتوریست در فصول مناسب سال.
 - توسعه دفاتر خدمات مسافرتی و تورهای مسافرتی.
 - برنامه ریزی در محیط های طبیعی و فرهنگ برای ایجاد اشتغال و کاهش نرخ بیکاری و مهاجرپرست بودن ناحیه.
 - تلاش در کاهش نرخ بیکاری ناحیه از طریق فراهم آوردن زمینه های اشتغال بخصوص در زمینه گردشگری و ایجاد خدمات مناسب از این طریق.

راهبردهای بازنگری (WO): ضمن تاکید بر نقاط ضعف درونی، سعی بر بهره گیری از فرصت های بیرونی برای رفع نقاط ضعف فراوری این ناحیه گردشگری بر موارد ذیل تاکید شده است:

- تقویت عناصر شاخص با هویت و بلوغ یافته.
- بهبود و ارتقای خدمات گردشگری از لحاظ عملکردی.
- بازنگری در نگرش مسئولان شهرداری.
- بازنگری به توانمندی های بخش خصوصی.
- سرمایه گذاری دولتی و خصوصی در زمینه ایجاد و گسترش خدمات گردشگری برای گردشگران داخلی و خارجی.
- بازنگری در نوع مشارکت دهی به جوانان ناحیه در فعالیت های گردشگری.

راهبردهای تدافعی (WT): این راهبردها بر رفع آسیب پذیری گردشگری ناحیه سرآسیاب شهر کرمان تاکید داشته، عبارتند از:

- جلوگیری از تخریب و نادیده گرفتن بناهای واجد ارزش در ناحیه.
 - جلوگیری از ساخت و سازهای ضعیف و غیر استاندارد در ناحیه به علت خطر زلزله
 - حفاظت از اراضی کشاورزی و باغات.
 - جلوگیری از افت بهره‌وری زمین و فضا.
 - تدوین مقررات و ضوابط در زمینه توسعه و اصلاح نهادهای مدیریتی و بکارگیری مدیریت تخصصی در بخش‌های گردشگری.
 - اعمال سیاست‌های نظارتی مناسب برای کنترل همه جانبه بروی خرید و فروش زمین.
 - ایجاد زمینه لازم جهت گسترش مشارکت قشر جوان و تحصیل کرده.
 - جلب مشارکت مردمی در ترویج، حفاظت و بهره‌مندی پایدار از منابع طبیعی و تاریخی- فرهنگی گردشگری ناحیه و جلوگیری از تخریب‌های زیست محیطی و تاریخی- فرهنگی آن.
- ماخذ: پژوهشگران، ۱۳۹۵

۶- نتیجه‌گیری و پیشنهادات

در این پژوهش علاوه بر تبیین مفاهیم اساسی توسعه صنعت توریسم، ویژگی‌های جغرافیایی و منابع توریستی ناحیه به عنوان قلمرو مکانی تحقیق مورد ارزیابی قرار گرفت. سپس با استفاده از مدل SWOT تحلیلی جامع از نقاط قوت و ضعف درونی و فرصت‌ها و تهدیدهای بیرونی پیش‌روی توسعه توریسم ناحیه سرآسیاب ارائه و متناسب با آنها استراتژی‌ها و راهکارهای مناسب برای پیشبرد این صنعت در ناحیه مورد مطالعه پیشنهاد شد.

تحلیل SWOT نشان می‌دهد؛ این ناحیه علیرغم برخورداری از منابع و جاذبه‌های طبیعی توریستی، به سبب دارا بودن اکوسیستم شکننده، درجه آسیب پذیریش بسیار بالاست و می‌بایست در این زمینه برنامه‌ریزی‌های لازم صورت گیرد. همچنین ضروری می‌نماید که توزیع و تخصیص مجدد منابع در سطح ناحیه مورد مطالعه با توجه به محدود بودن فرصت‌ها و بالا بودن نقاط ضعف مدنظر مسئولان قرار گیرد. با توجه به نتایج تحلیلی نتیجه می‌شود که راهبردهای انتخابی بیشتر باید بصورت راهبردهای تدافعی و تبدیلی (سازگاری) باشد، بر همین اساس به منظور رشد و شکوفایی این صنعت در ناحیه و بهبود کارکردهای گردشگری و کسب درآمد بیشتر در راستای اکوتوریسم پایدار در بخش توریسم، راهکارهای عمومی زیر پیشنهاد می‌شود:

- ❖ هماهنگی بین سازمان‌های گردشگری با دیگر ارگان‌ها و مشارکت دادن مردم در امر تصمیم سازی.
- ❖ حفظ و نگهداری مناطق مختلف طبیعی و سرسبز در راستای پایداری.
- ❖ ایجاد و تقویت فضاهای باز عمومی بعنوان مکان شکل‌گیری حیات مدنی.
- ❖ بهبود زیرساخت‌های ناحیه بخصوص سیستم ارتباطی و شبکه راهها.
- ❖ تقویت تبلیغات و فعالیت آگاه سازی در خصوص شناساندن قابلیت‌های اکوتوریستی ناحیه و تغییر ذهنیت گردشگران پیرامون وضعیت امنیتی، فرهنگ و بهداشتی ناحیه.
- ❖ تدوین برنامه‌های آموزشی و تاسیس یک مرکز آموزش جهت آموزش افراد برای ورود به این صنعت.
- ❖ بهبود و توسعه تاسیسات و تسهیلات اقامتی و پذیرایی در سطح ناحیه.
- ❖ تبلیغات برای شناساندن جاذبه‌های جهانگردی به گردشگران بین‌المللی و داخل از طریق چاپ و انتشار پوسترهای مختلف از مناظر ناحیه.
- ❖ تهیه فیلم‌های کوتاه از ناحیه مورد مطالعه و پخش آن از طریق سیمای استان و سراسری.

- ❖ ایجاد فعالیت های ورزشی و تفریحی وابسته به طبیعت از جمله کوهنوردی و صخره نوردی.
- ❖ ایجاد یک جمعه بازار موقت برای روزهای تعطیل و فروش عرقیجات، ترشیجات و صنایع دستی.
- ❖ ایجاد فستیوال های کشاورزی در سطح محدوده.
- ❖ کشاندن گروه های اجتماعی با سطح درآمد بالاتر و فرهنگ موجه تر به درون حوزه جهت تعدیل ناهنجاری های اجتماعی.
- ❖ ایجاد فضاهای فرهنگی و آموزشی در اطراف مسجد (جامع) موجود در ناحیه با قدمت بیش از ۵۰۰ سال.
- ❖ احیای خانه های قدیمی و تبدیل نمودن آنها به مراکز تفریحی- توریستی از قبیل رستوران، سفره خانه های سنتی.
- ❖ ایجاد مزارع گل فروشی و گلخانه های گیاهان دارویی.
- ❖ تبدیل مدرسه متروکه سالار کلانتر (ثابت میراث) به مرکز تحقیقاتی کشاورزی بومی- محلی کرمان.
- ❖ توانمندسازی افراد ناحیه با توجه به تمرکز تخصصی کردن فعالیت های بومی.
- ❖ ایجاد و تقویت فعالیت های کاری (کارگاه های خانگی واجد امنیت جهت توانمندسازی زنان ناحیه).
- ❖ ایجاد کارگاه های گل خشک در ناحیه و گرفتن عرقیجات به روش سنتی.
- ❖ طراحی مسیر تفریحی- تفرجی در لبه شمالی حوزه با ایجاد پارک خطی در دامنه ارتفاعات شمالی.
- ❖ زیبا سازی و ساماندهی مبلمان شهری و استفاده از عناصر بصری جذاب که نقش مهمی در بالا بردن کیفیت فضا ایفا می کند.
- ❖ پیش بینی عقب نشینی و ایجاد فضای لازم مقابل کاربری هایی که نیاز به توقف دارند.
- ❖ ایجاد پیاده راه بر پایه اکوتوریسم پایدار و امنیت مدار جهت افزایش تعاملات اجتماعی.
- ❖ تدوین ضوابط ساخت و ساز و کنترل آن در بخش شمالی حوزه بمنظور حفظ دید به ارتفاعات.
- ❖ ایجاد و تقویت مرکز ناحیه با تاکید بر کاربری های گردشگری- پذیرایی.
- ❖ نورپردازی عناصر شاخص تاریخی درون ناحیه.
- ❖ حفظ و نگهداری کاربری های باغی برابر قانون مصوب.
- ❖ ساماندهی و طراحی شهری محور صیاد شیرازی با نقش عملکردی (تجاری- توریستی).
- ❖ طراحی مرکز تجمع ناحیه ای با مرکزیت عملکردی مسجد جامع و تمرکز خدمات ناحیه ای ویژه توریسم در آن.
- ❖ استقرار کاربری های جاذب جمعیت گروه های مختلف سنی.
- ❖ ساماندهی و تغییر و انتقال کاربری های ناسازگار محور گردشگری- پذیرایی ماهان.
- ❖ ایزوله کردن قبرستان سرآسیاب توسط فضای سبز حفاظتی.
- ❖ امکان ایجاد رابطه متقابل بصری بین مسیر و بدنه ها (پرهیز از بدنه های سلب و طولانی).
- ❖ وسعت بخشیدن به فعالیت های فرهنگی و مراوده های اجتماعی در محور اصلی ناحیه (صیاد شیرازی) جهت بالا بردن امنیت ناحیه سرآسیاب.

فهرست منابع

۱. اعتمادی نیا، امیرعباس و مصلحی، محسن (۱۳۹۱)؛ تحلیل و بررسی گردشگری و نقش آن در توسعه پایدار شهری (نمونه موردی شهر اصفهان)، فصلنامه جغرافیایی چشم انداز زاگرس، سال چهارم، شماره ۱۳.
۲. پاپلی یزدی، محمد حسین و مهدی سقایی (۱۳۹۰)؛ گردشگری (ماهیت و مفاهیم)، انتشارات سمت، چاپ ششم.
۳. رهنمایی، محمد تقی (۱۳۹۰)؛ گردشگری شهری، انتشارات سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور.
۴. زاهدی، شمس السادات (۱۳۸۵)؛ مبانی گردشگری و اکوتوریسم پایدار، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، چاپ اول.
۵. زاهدی، شمس السادات (۱۳۸۲)؛ چالشهای توسعه پایدار از منظر اکوتوریسم، فصلنامه مدرس علوم انسانی.
۶. شهبان، پویان (۱۳۸۹)؛ بررسی نقش گردشگری شهری در توسعه پایدار شهر؛ با تاکید بر ادراک ساکنان، رساله دکتری شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات تهران، ایران.
۷. صیامیان گرجی، ابوالفضل و فاطمه فراهانی و ابراهیم رحمانیان و سیداسعد حسینی (۱۳۹۱)؛ اکوتوریسم؛ رهیافتی نو جهت دستیابی به توسعه پایدار، اولین همایش ملی گردشگری و طبیعت گردی ایران زمین، همدان، دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان.
۸. قاسمی، صغری (۱۳۹۰)؛ نقش اکوتوریسم در توسعه پایدار نواحی روستایی (نمونه موردی بخش مرکزی شهرستان نوشهر، اولین همایش تخصصی توسعه کشاورزی استانهای شمال غرب کشور.
۹. کاظمی، مهدی (۱۳۸۹)؛ مدیریت گردشگری، چاپ چهارم، انتشارات سمت، تهران.
۱۰. گل، یان (۱۳۸۶)؛ زندگی، فضاها، ساختمانها، ترجمه وحیدرضا ایزدی، فصلنامه معماری ایران، دوره هشتم، شماره ۲۹ و ۳۰.
۱۱. لسان، مسعودحق (۱۳۸۶)؛ پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده هنرهای زیبا، دانشگاه تهران: تهران، ص ۳۲.
۱۲. مافی، عزت الله و سقایی، مهدی (۱۳۸۸)؛ مدل MS-SWOT در تحلیل مدیریت گردشگری مطالعه موردی کلانشهر مشهد، فصلنامه جغرافیا و توسعه.
۱۳. موحد، علی و دولتشاه، صدیقه (۱۳۹۰)؛ بررسی ظرفیت های گردشگری جهت توسعه گردشگری شهری خرم آباد، مجله مکان، ایران.
14. Angelica Maria. Almeyda Zambrano, Eben N. Broadbent, H. Durham. (2010). social and environmental effects of ecotourism in the Osa Peninsula of Costa Rica: The Lapa Rios case, Journal of Ecotourism, 9:1, 62-83.
15. Ceballos-Lascuráin, Héctor. (1993). The IUCN Ecotourism Consultancy Programme.

پی‌نوشت‌ها:

- ¹- Tourism
 - ²- Ceballos-Lascuráin
 - ³- Hetzer
-